

ІСТОРІЯ СЕЛА ОРВ'ЯНИЦЯ

(Продовження. Початок у № 20, 22).

Хронологія подій – село Орв'яниця

Дату заснування Орв'яниці, як і безліч сіл нашого району, не зафіксовано історичною наукою, бо не було церкви. Але в працях польських учених є запис: село Орв'яниця засноване в 1005 році, як і Дубровиця, Кураш, Висоцьк. Перекази із вказівкою дати починалися такими роками:

- 1240 рік – під час нападу монголо-татар дивом вижили п'ять родин.

- 1452 рік - саме цим роком вперше згадується присілок Сохи, більша частина яких були Орв'яницькими, (при селі Орв'яниця).

Орв'яничани казали: «наші соханчі». (Хоч Сохи займали й берестівську територію теж. 1502 рік - другий напад кочовиків на наші землі і порятунок села Богородицею. А далі - великий період не досліджено.

Наступною датою існування Орв'яниці є 1705-06 роки, коли наші предки зустрічали військовий супровід і самого російського самодержця – Петра 1. Довго орвичі зберігали монети з зображенням цього царя.

- 1755 рік - в селі діє церковна община, так звана «двадцятка» (20 осіб), оскільки була капличка на цвинтарі. В цьому році вона («двадцятка») придбала Святе Євангеліє в селі Берестя, яке було там незатребуване. (Можливо, в сусідів не було ще каплиці, яка пізніше була зареєстрована, як церква). У Святій книзі є запис: «О храме в деревни Орв'яниця позаботились священник Иоанн Корнаковский и крестъяне...». Список селян теж збережено. Отож, мої односельці все ж таки мали свій маленький храм - каплицю. Він розташовувався на цвинтарі поблизу теперішнього. Але чомусь не був зареєстрований як церква, так як у сусідньому Бересті. У них же каплиця з'явилася пізніше на рік, і теж була на кладовищі, але її чомусь зареєстрували як храм?!

В цьому ж році був знищений дубовий ліс, що простягався по всьому правобережжю, починаючи від самої Горині і до залізниці. Знищений був за наказом російської імператриці Катерини II, бо вона підписала договір з Англією

пий берег рятувався втечею до сусідніх сіл Сарненського району. Багато орвичів поселилося в Любиковичах, Білятичах, Карасині, хоч і там було те ж саме.

Хвороби та пошесті прогресували п'ять років.

Окрім того, що ця біда забрала тисячі людських життів, то ще й великі пожежі завдали масштабних збитків селу. Але воно не зникло з лиця землі завдяки дубровицьким меценатам Де Броель-Плятерам. Саме вони надали безвідсоткову допомогу на відбудову господарств, а також тимчасово звільнили жителів Орв'яниці від усіх податків. Це сталося в 1778 році.

І лише в 1790 році моє рідне село мало божий вигляд, бо піднялося з руїн. Саме в цьому році Орв'яниця приєдналася до церковного приходу м. Дубровиця (Свято-Миколаївська церква біля Горині). Там з'явилися записи зареєстрованих шлюбів та новонароджених в метричних книгах церкви.

Таким чином, село почало оживати. Продовжує свою історію - в 1805 році, коли Дубровиця й Висоцьк були приєднані до Волинського воєводства. В історичних документах про село є запис: ...«одна десятина сінокошу в селі при річці Горинь, на межі сінокошів поміщиків Кураша - володіння Залішанської церкви...». Тобто, угіддями в Орв'яниці користувалися села - сусіди.

Далі – недосліджена частина історії села. Наступна дата - 1812 рік. Російсько-французька війна. На щастя, Орв'яниця не стала ареною бойових дій. Обива-

Він і управляв фільварком Антонін, а також став намісником трьох сіл: Працюки, Сохи та Орв'яниці. Тобто, Орв'яниця мала вже свого власника. Адам Чешейко був знатного польського роду, мав велику родину - понад 80 осіб. Майже всі вони й поселилися на наших землях. Серед них його брат Марцін, Станіслав, Віктор, сестра Францішка зі своїми сім'ями. В родовідному дереві Чешейків, що жили в Орв'яниці, були такі імена: Лукаш, Антоній, Адольф, Людвік, Петро, Вінцентій, Войцех, Ян, Констанц, Якоб, Юліанія, Павло, Йозеф, Болеслав, Міхал, Домінік, Альбін, Миколай, Йосахім, Нарцис, Бальтазар, Теодор, Самуїл, Еразм, Фелікс, Філіп, Гонзац, Томаш, Шимон, Едвард, Александр, Кароль, Ігнацій, Габріель, Даниїл, Корній, Тімотеуш. (Родовідна пана Чешейка за 1946 рік становила 43 особи. Один з них - Віктор Чешейко - учасник партизанського загону ім. Тадеуша Костюшка в роки II Світової війни). Чешейки не всі були такими заможними, бо пізніше родичалися з нашими односельцями, тобто - одружувалися. Так поряд з польським прізвищем Чешейко стояли наші імена: Марія, Лукія, а також чоловічі: Петро, Іван, Ми-

із себе власника, роззівався і дуже побив чоловіка 15-ма ударами дерев'яних палиць. Селянин не витерпів мук і нерестерного болю - за тиждень його не стало. А Геронім навіть не задумався, що скоїв злочин. Думає - йому зійде з рук. Але не зійшло - сім'я померлого була родиною освіченою і подала позов до суду.

Тим часом Застанкевич - старший повернувся додому 10 лютого з повіту і змушений був писати пояснюючу місцевому приставу за ганебний вчинок сина. Справа набула великого розголосу, бо потрапила на розгляд до Київського генерал - губернаторства. Родина не знайшла правди в повіті, а в Києві - так. І хоч справа затяглася на три довгі роки, але справедливості восторжествувала. Перше киянське слухання відбулося в тому ж таки 1850 році 22 грудня. Свідками цієї справи були орв'яницький єврей Маракачки та дворянин Іван Яновський.

А в 1853 році справа була вирішена на користь родини померлого - визнали винним сина панського економа та позбавили дворянського чину і дали штраф, аж смішно, 10 срібних...

Цього року кількісний склад населення дещо зменшився: в Орв'яниці проживало 576 осіб, з них чоловічої статі - 292, жіночої - 284.

А за переписом, що відбувся 20 січня 1858 року, його ще стало менше - 469.

12 листопада 1865 року селянам і осадникам був пред'явлений планшет карти всіх земель села, з метою перерозподілу угідь між першими та другими, а також проведення необхідної меліорації, проект якої розробили польські інженери Йозеф Осіповські та Казімір Лесінські. Після чого й розпочалося копання перших шарварків - довгих вузьких ровів, куди стікали болотні води. А копалися вони руками орв'яничан - кожній родині припадало по 10-20 метрів копання вручну. Меліорували, переважно, луговий масив, після чого в 1866 році він був розданий в арену селям-сусідам: Круповому, Нивецьку, Трипутням та Білятичам. В архівних фондах збереглася довідка про «луг около Орв'яниці за № 35-г». (Фото).

Ця карта вмістила в собі дуже багато цікавого матеріалу з історії Орв'яниці та сусідніх

ний був за наказом російської імператриці Катерини II, бо вона підписала договір з Англією про постачання російської деревини до Британської імперії. (Оскільки наше село перебувало під владою російської імперії).

Деревину сплавляли Горинню мої односельці під наглядом військових. Багато вікових дубів орвичі повкидали до Горині, щоб пізніше можна було дістати та пустити в користь селу. З того часу існує переказ, що багато морених дубів і сьогодні ховає швидкоплинна Горинь в своїх глибинах. Бо потім неодноразово сміливці намагалися дістати їх з води, навіть у наші часи. Є згадки, що з цих дубів побудована наша каплиця.

Це був період, коли імперська Росія та Річ Посполита не могли поділити ласий шмат української землі. Але, напевно, за згодою ці землі отримала остання.

Оскільки вже в наступному році воєводства почали створювати так звані фільварки - «муровані майонти», як їх називали орвяничани та присилати своїх перших управителів - осадників. Так як в Дубровиці вже були Плятери, то вони, відповідно, і наставляли своїх підлічників по селах. Так в Орвяниці з'явився фільварок «Антонін», яким, на перших порах керував син графа Плятера-Філіп.

Саме Плятери належали до нової генерації власників, які, щоб мати прибуток, вкладали капітал у розвиток якогось виробництва. Звичайно, щоб вкласти гроші, потрібно бути вквеном у прибутковості даної справи. А прибутковим на той час було виготовлення поташу і експорту його за кордон. Так як Орвяницю оточували ліси звідусіль, то й на її території було виробництво цієї сировини, зокрема, у фільварку Антонін. Тому власники його часто звітували Плятерам про розвиток даного промислу в селі. Вся документація за номером 251 велася сільською управою і та зберігалася в архіві. Такий звіт був направлений Плятерам у 1769 році. Отож, Орвяниця вже тоді була промислово-розвинутим селом. (Тому інтернет-версія про заснування села в цьому році - неправда). Було кому працювати у фільварку та у своїх приватних господарствах. Але на початку XVIII століття все змінилося.

1773 рік - початок великого періоду, коли прогресували такі страшні хвороби, як чума та тиф. Найбільш ураженим був лівий берег - населення вимирило від чуми. Найбільш витривалі жителі села намагалися врятувати правий берег: палили великі смоляні вогнища. Вони вважали, що дим смоли захистить орвичів правого берега від такого страшного лиха. (На той час вже і там жили поліщукі, бо ліс був знищений). Але смола поташу не допомогла. Дру-

Орвяниця не стала ареною бойових дій. Обиватель запам'ятав цей і наступні роки постоем великого загону німців. Взимку німецьке ополчення квартирувало в селян та харчувалося. Чимало німецьких банкот було збережено нашими предками. На них був зображений їх кайзер.

А далі пішов спад активності життя краю. Село занепало, виснажилося від постійних військових дій, перебування чужинців - нестачі продуктів. Тому кількість населення не зростала, а падала.

Особливо це було помітним у 1816 році:

На 24.02.1816 року воно становило 278 осіб: з них чоловічої статі - 110; жіночої - 168. Як видно, село було зовсім невеликим та ненаселеним.

Ситуація покращилася лише в 1827 році.

На 24.02.1827 року кількісний показник дещо зріс: 317 осіб, з них жінок - 149, чоловіків - 168.

1828 рік - перенесення каплиці з старого цвинтаря на новий. Перша - знаходилась на горі між теперішніми вулицями Центральна та Миру. Друга - цвинтар сьогодні. В той час село потерпало від того, що переходило з рук в руки чужинців: від росіян до німців, від німців - до поляків. Останні найдовше затрималися на наших землях.

Перший польський період

Благодатна польська земля завжди манила до себе представників багатьох народів. Починаючи ще за часів Київської Русі, тут оселялися німці, євреї та поляки. Останні, зокрема, займалися транзитною торгівлею із Заходу на Схід. Але масовий вплив поляків на польські землі спостерігалися після падіння Галицько-Волинської держави в середині XIV століття.

Ще більше посилювся колонізаційний доступ польського етносу на наші землі після Люблінської унії 1569 року, коли більшість українських земель опинилися в складі Речі Посполитої. Після трьох поділів Польщі з метою окупації українських земель поляки продовжили міграцію на Схід. Зокрема? на Полісся їх притягувала свого роду історична причина «національна географія ґрунтів - головне заняття поляків у минулому».

Так у 1834 році на території села з'явився польський осадник - Адам Чешейко - «Стат. Советник сына графа Плятера-Філіпа».

кола, Антон.

А проживали вони всі в Сохах, (пізніше в Ницецьку, Грицьках). Хутір з населенням 80 чоловік переіменували в село Сохи, заснування якого датується 1452 роком.

В архіві є записи: «Село Сохи до Дубровиці, до Залишан; Сохи над притокою Горині (річка Антонінка). Сама назва походить від слів «соха-дерев'яний плуг», «соха - товста жердина, стовп з розсохою на кінці, що служить підпорою чому-небудь», «соха - виснажений важкою працею селянин». А також від назви польського села-Sochocin, Sa-chota та української назви Сохинівка.

Завдяки Адаму Чешейко Орвяниця і власне село Сохи розрослися та, певною мірою, багатіли. Він ще краще налагодив виробництво поташу в фільварку Антонін, за що завжди був у числі кращих серед підлеглих осадників графа Плятера. Саме він повернув «втікачів» з Любикович, Карасина, Білятич, Мар'янівки після виснажливих років чуми та холери, пожеж. Тим самим збільшив чисельність жителів Орвяниці. Порівнюючи з попередніми роками вже мали - 618 чоловік: з них чоловічого населення 267 осіб; жіночого-277; дітей-74 особи. За час його правління людям жилося не так вже й погано, бо більшість моїх односельчан мало роботу. Залучав він до праці й осілих тут росіян на прізвища: Онісімчук, Отдельний, Кавдунь; українців з інших регіонів: Яковчук, Отупор, Литвин; поляків - Валевський. Вони проживали в нас до 1934 року і вважалися місцевими жителями.

1850 рік - польські меліоратори розробили план - карту всіх орвяницьких земель, лугових та лісових угідь з метою розподілу між селянами та осадниками.

В цьому ж році Орвяниця «засвітілася» у справі вбивства селянина Івана Андрійовича Буткевича. 8-9 лютого 1850 року панський економ Антонінського фільварку Йозеф Застанкевич відправився до повіту у справах. В маєтку залишив сина Героніма, котрий перебував на канікулах. Поки батька не було в селі, син вирішив спробувати себе в ролі господаря. Під його руку й потрапив селянин. Останній прийшов просити пана про відтермінування його плати за землю. Молодий панчик вдав

№ 35-г». (Фото).

Ця карта вмістила в собі дуже багато цікавого матеріалу з історії Орвяниці та сусідніх сіл. На ній показані межі села, лугови та польові урочища та багато матеріалу інформаційного характеру, зокрема такі дані:

«Что показанные здесь земли действительно состоят в нашем наделе, в этом подписуемся - крестьяне - собственники деревни Орвяницы, а за них неграмотных, уполномочен Мирским Приговором 12 ноября 1865 года расписался крестьянин г. Дубровицы Федор Лясковский».

12 ноября 1865 года план этот при объявлении мне выкупного акта был мне представлен. Поверенный помещика - Роберт Прутевский.

Мировой Посредник 4-го участка Ровенского уезда В. Тимов. План сей был представляем в главное выкупное учреждение».

А далі - опис суміжних земель сусідніх сіл в такому порядку:

- ОТ А до В - земля села Кураш и деревни Белятич помещика Адольфа Кашовского;
- В-С - земля деревни Працуки - владение помещика Виктора Де Броэль - Плятера;
- С-Д - приселок Сохи - владение дворян Чешейковых;
- Д-Е - земля Виктора Плятера;
- Е-Ф - земля села Залишан - владение церковнослужителей;
- F-Y - земля помещика графа Виктора Де Броель - Плятера;
- Y-H - земля деревни Кривицы - владение крестьян Виктора Плятера;
- H-I - земля приселок Сохи - владение крестьян помещика графа Виктора Плятера;
- I-K - земля помещика Виктора Плятера;
- K-L - земля деревни Бережокель (Бережки) - владение помещика Северина Кашовского;
- L-M - земля деревни Любикович - владение крестьян помещика Адольфа Кашовского;

- M-N - земля деревни Белятич - владение помещика Адольфа Кашовского;

- N-A - земля помещика Виктора Игнатьева Де Броэль-Плятера;

Съёмку с натуры производил и план составлял землемер Александр Кугатиевский.

Поверял особый землемер поверочного отделения Ровенского Мирового Съезда Подпоручик Петров».

Цей матеріал розміщений по всій лівій стороні карти, а праворуч - є запис українською мовою.

Тетяна ВАСЬКЕВИЧ,
вчитель Орвяницького НВК.
(Далі буде).